

О. С. Чубрей

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ: МЕТОДИ ТА ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті висвітлено методи та розкрито понятійно-термінологічний апарат проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти.

З метою ефективного вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти нами виділено три групи методів дослідження: 1) теоретичні методи: аналіз, синтез, контент-аналіз, абстрагування, аналогії, ідеалізація, індукція, дедукція, формалізація, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння, моделювання й ін.; 2) емпіричні методи: анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги, спостереження, тестування, бесіди, вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, педагогічний експеримент, моніторинг та ін.; 3) методи обробки даних: ранжування, шкалювання, індексування, контент-аналіз, вимірювання і контролю й ін.

Понятійно-термінологічний апарат нашого дослідження містить такі поняття, як «підготовка», «професійна підготовка» і «професійна підготовка майбутнього вчителя». Так, підготовка, на нашу думку, – це процес, у якому формуються та розвиваються знання, уміння, навички, мотиви, ціннісні орієнтації й особистісні якості, що необхідні в подальшій діяльності майбутнього вчителя географії, а її результатом є готовність особистості до цієї діяльності. Поняття «професійна підготовка» розглядається нами як система професійного навчання майбутніх фахівців і відображає процес здобуття ними професійних знань, умінь, навичок і настанов відповідно до подальшої професійної діяльності. Така підготовка забезпечує формування світогляду, загальної культури, теоретичної, практичної і психологічної готовності майбутнього фахівця. Професійна підготовка майбутнього вчителя нами тлумачиться як цілеспрямований, планомірний і організований процес педагогічних впливів на особистість студента, результатом якого є його готовність до майбутньої професійної діяльності в умовах трансформації освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні вчителі географії, вища освіта, методи дослідження, понятійно-термінологічний апарат дослідження.

Постановка проблеми. Сучасна системи освіти України перебуває в умовах трансформації, яка є довготривалим процесом, який може не завершитися в найближчі 30–40 років, потребуватиме фахівців з усіх напрямів професійно-педагогічної підготовки, зокрема й майбутніх учителів географії. Такий фахівець повинен сприяти формуванню та розвитку наукового світогляду учнів, їхнього цілісного бачення світу з позицій географічної науки, розвитку їхньої предметної та ключових компетентностей відповідно до вимог інформаційного суспільства.

Якісне дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти потребує визначення методологічних засад його проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування готовності до професійної діяльності розглядаються у працях Р. Гуревич, О. Дубасенюка, М. Дяченко, В. Заболотного,

Л. Кандибович, А. Коломієць, Л. Кондрашової, В. Сластьоніна, Г. Тарасенка, О. Ярошенка й ін.

Проте проблемі підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти не приділено належної уваги, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – висвітлити методи, охарактеризувати понятійно-термінологічний апарат дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти,

Виклад основного матеріалу. Питання добору методів наукового пізнання, адекватних об'єктивним властивостям досліджуваного феномену, посідає вагомe місце в методології дослідження, адже тільки вдалий добір забезпечить досягнення визначеної мети дослідження й успішне вирішення поставлених завдань.

Насамперед визначимо сутність поняття «метод» у сучасній науково-методичній літературі.

У педагогіці *методи дослідження* визначаються як «прийоми, процедури та операції емпіричного й теоретичного пізнання і вивчення явищ педагогічної дійсності» [3, с. 491].

Методи педагогічних досліджень залежно від аспекту їх розгляду поділяються на: 1) загальнонаукові, власне педагогічні й методи інших наук; 2) констатуючі і перетворюючі; 3) емпіричні й теоретичні; 4) якісні й кількісні; 5) часткові й загальні; 6) змістовні й формальні; 7) методи збирання емпіричних даних, перевірки та спростування гіпотез і теорій; 8) методи опису, пояснення і прогнозування; 9) методи оброблення результатів дослідження [2, с. 206].

Залежно від рівня наукового пізнання методи дослідження поділяються на: 1) емпіричні (установлюють нові факти в педагогічній науці); 2) теоретичні (висувають і пропонують основні, загальні педагогічні закономірності, що дозволяє пояснити раніше відкриті факти і прогнозувати їх майбутній розвиток); 3) методологічні (формулюють загальні принципи дослідження, побудову теорії, концепції тощо) [8].

Ю. Скибою запропоновано чотирирівневу класифікацію методів педагогічних дослідження, а саме: 1) *організаційні методи*, зорієнтовані на виявлення наукової проблеми чи завдання, що потребують дослідження (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги); 2) *теоретичні методи*, зорієнтовані на аргументоване і логічно обґрунтоване розв'язання наукового завдання або проблеми на основі глибокого та всебічного теоретичного аналізу, виходячи із сучасного рівня розвитку суспільних і педагогічних наук (аналіз, синтез, абстрагування, аналогій, ідеалізація, індукція, дедукція, формалізація, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння, моделювання, прогнозування й ін.); 3) *емпіричні методи*, які забезпечують нагромадження, фіксацію, класифікацію й узагальнення вихідного матеріалу для подальшого розроблення педагогічної теорії (спостереження, педагогічний експеримент, бесіда, соціометрія, тестування, педагогічний консиліум, вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, експертних оцінок, біографічний метод та ін.); 4) *методи обробки даних*, які дають можливість кількісно оцінювати предмети і процеси дослідження, точно проаналізувати та спрогнозувати їхні прояви, підтверджують ефективність запропонованої системи, технології, моделі тощо, розробленої дослідником (ранжування, шкалювання, індексування, кореляція оцінювання, факторний аналіз, контент-аналіз, кластерний, дисперсійний, регресійний аналіз, вимірювання і контролю й ін.) [9, с. 56–58].

Отже, з метою ефективного вирішення проблеми нами виділено три групи методів дослідження: 1) теоретичні методи (аналіз, синтез,

контент-аналіз, абстрагування, аналогій, ідеалізація, індукція, дедукція, формалізація, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння, моделювання й ін.); 2) емпіричні методи (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги, спостереження, тестування, бесіди, вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, педагогічний експеримент, моніторинг та ін.); 3) методи оброблення даних (ранжування, шкалювання, індексування, контент-аналіз, вимірювання і контролю й ін.).

Теоретичне осмислення досліджуваного феномену потребує розроблення відповідного понятійно-термінологічного апарату, який дозволить уточнити сутність предмета дослідження, визначити оптимальну стратегію наукового пошуку, забезпечить чіткість і ясність викладу результатів дослідження.

Базовими поняттями для нашого дослідження є такі: «*підготовка*», «*професійна підготовка*» та «*професійна підготовка майбутнього вчителя*». Зосередимо увагу на цих категоріях, з'ясувавши їхню сутність на основі аналізу найбільш важливих аспектів, властивостей і ознак.

Поняття «*підготовка*» має різні тлумачення у психолого-педагогічній літературі.

Так, у педагогічних словниках і енциклопедіях поняття «*підготовка*» визначається як: формування та збагачення настанов, знань і вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань [6]; засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального чи навчального характеру; сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, що дозволяють виконувати роботу в певній галузі діяльності.

На думку С. Карасевича, «*підготовка*» це – процес, який відбувається в часі та просторі і ведеться в навчальних закладах за затвердженими заздалегідь програмами, планами, а її результат визначається поняттям «*готовність*», яка є найважливішою умовою успішної реалізації особистості в певній діяльності» [4].

Загалом, поняття «*готовність*» визначається як «стан, за якого все зроблено, усе готово для чогось». У психолого-педагогічних дослідженнях науковці виділяють три різні аспекти готовності: 1) наявність знань, умінь і навичок особистості; 2) наявність мотивів та ціннісних орієнтацій особистості; 3) сформованість особистісних якостей особистості.

Отже, «*підготовка*» – це процес, у якому формуються та розвиваються знання, уміння, навички, мотиви, ціннісні орієнтації й особистісні якості, що необхідні в подальшій діяльності майбутнього вчителя географії, а її результатом є «*готовність*» особистості до цієї діяльності.

Поняття «професійна підготовка» також має різні тлумачення і розглядається із двох позицій – як процес і як система.

Так, в «Українському педагогічному словнику» «професійна підготовка» розглядається як освітній процес, у якому і студент і викладач є суб'єктами навчання [2]. На думку М. Васильєвої, «професійна підготовка» – процес формування, удосконалення знань, умінь, навичок і якостей особистості, необхідних для виконання діяльності, здійснюваної під час навчання, самоосвіти або професійної освіти. О. Абдуліна «професійну підготовку» визначає як процес формування й набуття настанов, знань і вмінь, необхідних фахівцю для належного виконання спеціальних завдань майбутньої професійної діяльності.

У «Педагогічному словнику» «професійна підготовка» визначається як *система* професійного навчання, метою якої є прискорене набуття тими, хто навчається, навичок, необхідних для виконання певної роботи або ж групи робіт [6]. На думку М. Ярошко, «професійна підготовка» є складним, системним соціально-педагогічним процесом, основними завданнями якого є: формування світогляду, загальної культури, теоретичної, практичної і психологічної готовності особистості до професійної діяльності [10, с. 9]. Г. Троцько розглядає «професійну підготовку» як систему змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів.

Отже, поняття «професійна підготовка» розглядається як система професійного навчання майбутніх фахівців і відображає процес здобуття ними професійних знань, умінь, навичок і настанов відповідно до подальшої професійної діяльності. Така підготовка забезпечує формування світогляду, загальної культури, теоретичної, практичної і психологічної готовності майбутнього фахівця.

Поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя» є ключовим для нашого дослідження, тому необхідне уточнення його змісту.

Так, на думку М. Бубнової, поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя» має подвійне значення, така підготовка розглядається як процес (навчання) і як результат (готовність), визначається сукупністю вимог, що висувуються до майбутнього педагога. Автор акцентує увагу на тому, що професійна підготовка повинна забезпечувати єдність змісту, структури та завдань навчально-виховного процесу [1, с. 18].

О. Мисечко визначає професійну підготовку як «цілісну, динамічну педагогічну систему, здатну до саморозвитку, що характеризується специфічними закономірностями, єдністю змісту, цілей і засобів, спрямовану на формування професійної компетентності, загальної й професійної культури, творчого мислення майбутнього вчителя і

його готовності до професійного саморозвитку» [5, с. 33].

Л. Поліщук трактує «професійну підготовку майбутніх учителів» як цілеспрямований, планомірний і організований процес педагогічних впливів як під час навчання, так і в позааудиторний час, результатом якого є формування у студентів професійно значущих і особистісних якостей [7, с. 114].

Отже, поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя» нами визначається як цілеспрямований, планомірний і організований процес педагогічних впливів на особистість студента, результатом якого є його готовність до майбутньої професійної діяльності в умовах трансформації освіти. Для забезпечення ефективної професійної підготовки майбутніх учителів географії необхідно врахувати вимоги суспільства до такого фахівця в умовах трансформації освіти, визначити її особливості, конкретизувати її результати (професійні знання, уміння, навички, мотиви, цінності й якості).

Висновки і перспективи дослідження. Отже, для забезпечення ефективного вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти нами виділено три групи методів дослідження:

– теоретичні методи: аналіз, синтез, контент-аналіз, абстрагування, аналогій, ідеалізація, індукція, дедукція, формалізація, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння, моделювання й ін.;

– емпіричні методи: анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги, спостереження, тестування, бесіди, вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, педагогічний експеримент, моніторинг та ін.;

– методи оброблення даних: ранжування, шкалювання, індексування, контент-аналіз, вимірювання і контролю й ін.

Понятійно-термінологічний апарат дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в умовах трансформації освіти включає такі поняття, як:

– «підготовка» – процес, у якому формуються та розвиваються знання, уміння, навички, мотиви, ціннісні орієнтації й особистісні якості, що необхідні в подальшій діяльності майбутнього вчителя географії, а її результатом є готовність особистості до цієї діяльності;

– «професійна підготовка» – система професійного навчання майбутніх фахівців, відображає процес здобуття ними професійних знань, умінь, навичок і настанов відповідно до подальшої професійної діяльності;

– «професійна підготовка майбутнього вчителя» – цілеспрямований, планомірний і організований процес педагогічних впливів на особистість

студента, результатом якого є його готовність до майбутньої професійної діяльності в умовах трансформації освіти.

Перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі включають аналіз тенденцій трансформації системи освіти України, визначення їхнього впливу на досліджуваній феномен.

Список використаної літератури:

1. Бубнова М. Готовність майбутніх учителів математики до професійної діяльності. *Дидактика математики: проблеми і дослідження* : міжнародний збірник наукових робіт. Вип. 33. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2010. С. 17–20.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Кремень ; чл. редкол. : І. Бех та ін. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.
4. Карасевич С. Сутність поняття «готовність майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності в ЗОШ». *Ключові аспекти розвитку сучасної науки* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 лютого 2017 р. Одеса : Друкарік, 2017. Т. 2. С. 26–30.
5. Мисечко О. Формування системи фахової підготовки вчителів іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.) : монографія. Житомир : Полісся, 2008. 528 с.
6. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
7. Поліщук Л. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету*. 2009. № 48. С. 112–115.
8. Сисоєва С. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.
9. Скиба Ю. Класифікація методів педагогічних досліджень. *Вища освіта України*. 2016. № 2. С. 51–59.
10. Ярошко М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2011. 20 с.

Chubrei O. The problem of preparing future geography teachers for their professional activity in the context of educational transformation: methods and conceptual and terminological apparatus of the study

The article describes the methods and explains the concept and terminology apparatus of the problem of preparing future geography teachers for their professional activity in the context of transformation of education.

In order to effectively solve the problem of preparing future teachers of geography for professional work in the context of transformation of education, we have identified three groups of research methods: 1) theoretical methods: analysis, synthesis, content analysis, abstraction, analogies, idealization, induction, deduction, formalization, classification, generalization, systematization, specification, comparison, modeling, etc.; 2) empirical methods: questionnaires, interviews, expert surveys, ratings, observation, testing, expert surveys, conversations, studying the products of the activity of the persons being trained, pedagogical experiment, monitoring, etc.; 3) methods of data processing: ranking, scaling, indexing, content analysis, measurement and control, etc.

The conceptual terminology of our study includes such concepts as “training”, “professional training” and “professional training of the future teacher”. Thus, the concept of “training” in our opinion is a process in which the knowledge, skills, motives, value orientations and personal qualities that are necessary for the future activity of the future teacher of geography are formed and developed, and the result is the “readiness” of the person to this activity. The concept of “professional training” is considered by us as a system of professional training for future specialists and reflects the process of obtaining them professional knowledge, skills, skills and guidance in accordance with further professional activities. Such training provides the formation of a worldview, general culture, theoretical, practical and psychological readiness of the future specialist. The concept of “professional training of the future teacher” is defined as a purposeful, systematic and organized process of pedagogical influences on the student's personality, the result of which is his readiness for future professional activities in the context of the transformation of education.

Key words: professional training, future teachers of geography, higher education, research methods, conceptual-terminological apparatus of research.